

elkaar. Vanwege het naderen van MacArthurs strijdkrachten kwamen de Japanners evenwel midden '44 tot de conclusie dat, afgezien nog van de zieken, ook alle gevangenen die nog tot werken in staat waren, naar Java moesten worden teruggevoerd. Eind september '44 waren op Ambon nog slechts ruim vierhonderd krijgsgevangenen over¹ en waren ca. tweeduizend vertrokken: begin augustus '44 ca. zeshonderd, van wie zeven-en-twintig voor aankomst in Soerabaja stierven, eind augustus ca. achthonderd, welk transport vermoedelijk ca. dertig doden heeft geteld, en op 9 en 16 september vertrokken twee transporten: het eerste met honderdeen-en-veertig zieken en negen helpers, het tweede met ca. vierhonderdvijftig krijgsgevangenen, van wie de helft ziek was, en tot die helft behoorden de ernstigste gevallen die men voordien niet had durven evacueren.

Het eerste schip bracht het niet verder dan het eiland Moena; daar werd het door een Amerikaanse bommenwerper aangevallen en in brand geschoten. Acht krijgsgevangenen kwamen om – honderdtwee-en-veertig bereikten de wal, waar zij gingen wachten op de aankomst van het tweede schip.

Dat tweede schip was een van de oudste KPM-schepen, door de Japanners herdoopt tot '*Maros Maroe*'. De inscheping, tijdens gietbuien en nog in het donker, was een verschrikking. 'Er moet', aldus Veenstra,

'en bij gebrek aan schoeisel meestal op blote voeten, een half uur lang over een met modder bedekte, harde koraalweg naar een steiger worden gelopen. De mannen die de op draagbaren liggende patiënten vervoeren, glibberen er overheen en worden met schreeuwen en slaan nog door de bewakers opgejaagd. Bij de steiger . . . moet op verdere orders worden gewacht. Een verzoek van de artsen om de zieken onder te brengen in een paar daar staande lege hutten wordt afgewezen.'²

Na drie uur wachten begon de inscheping. De ruimen op de '*Maros Maroe*' bleven gesloten: alle krijgsgevangenen moesten op dek, blootgesteld aan de elementen, de tocht ondernemen, zittend of liggend op de kantige blokken hout waarmee, bij gebrek aan steenkool, de ketels van

¹ Die ruim vierhonderd zijn in oktober '44 afgevoerd maar hebben in de resterende tien maanden van de oorlog, waarin Geallieerde onderzeeboten vooral in de Javazee actief waren, Java niet meer kunnen bereiken; zij zijn blijven steken op het eiland Moena bezuiden Celebes (zie kaart XIII op pag. 629) en vandaar zijn ruim tweehonderd zestig krijgsgevangenen niet verder gekomen dan Makassar. ² Aangehaald in Veenstra, p. 297.